

طراحی الگوی اسلامی تربیت جنسی برای کودکان با رویکرد فقهی

مرتضی حاجی زاده*

محمد محسنی دهکلاتی**

علی اکبر جهانی***

علی اکبر ایزدی فرد****

دریافت مقاله: ۱۳۹۸/۰۴/۱۷

پذیرش نهایی: ۱۳۹۹/۰۳/۱۸

چکیده

تربیت تا بدان جا در تحول فرد و جامعه مؤثر است که می توان ادعا کرد ارزش هر مکتبی، از تربیت شدگان آن مکتب فهم می شود. ضرورت پژوهش روش مند در تربیت جنسی، دغدغه اصلی نگارنده متن پیش رو است که با روش تحلیل مضمون و با رویکرد فقهی به الگویی مناسب برای تربیت جنسی کودکان دست یافته است. در این پژوهش، تحلیل مضمون با مطالعه منابع فقهی و تفسیری آغاز شده تا مراد آیات و روایات، مشخص و یقینی شود، سپس، محتوای آیات و روایات کدگذاری شده است. ابزار به کاررفته در تحلیل مضمون شبکه مضامین است؛ به این بیان که نکات کلیدی متن - با بیرون کشیدن واژه های پرتکرار، کلیدواژه ها و کشف واژه هایی که هم پوشانی یا رابطه علی دارند - جدا می شوند و مضامین پایه را شکل می دهند. سپس، داده ها مکتوب و با صبر و حوصله بازبینی می شوند تا ایده های اولیه برای کشف کدهای مرتبط با هم و نحوه ارتباط آن ها کشف شود که مضامین سازمان دهنده را شکل می دهند. در ادامه، با تلخیص و تلفیق شبکه مضامین مشابه به مضامین فراگیر و کانونی دست می یابیم. پس از تحلیل مضمون آیات و روایات فقهی مرتبط با تربیت جنسی با نرم افزار maxqda و بررسی ۲۴ مضمون پایه، ۱۰ مضمون سازمان دهنده و دو مضمون فراگیر به الگوی اسلامی تربیت جنسی رسیده ایم.

کلیدواژه ها: تربیت جنسی؛ تحلیل مضمون؛ کودک؛ الگو.

* نویسنده مسئول: دکتری تخصصی فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشگاه مازندران و پژوهشگر پژوهشگاه علوم اسلامی امام

Khademorroqayeh@gmail.com

صادق علیه السلام، تهران، ایران

Mmdehkalany@yahoo.com

** دانشیار، گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران

Aajahani110@yahoo.com

*** استادیار، گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران

Ali85akbar@yahoo.com

**** استاد، گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران

مقدمه و بیان مسئله

تعلیم و تربیت تا بدان جا در تحول فرد و جامعه مؤثر است که می‌توان ادعا کرد، ارزش هر مکتبی به تربیت‌شدگان آن مکتب است؛ اگر مکتبی بتواند شخصیت‌های بزرگ علمی و اجتماعی خود را تحویل جامعه دهد، این امر دلیل داشتن برنامه صحیح آموزش و پرورش و نشان‌گر توانایی آن مکتب در پرورش اندیشه‌ها و استعدادها و روشن کردن افکار آحاد جامعه است.

مسئله تربیت جنسی کودک یکی از چالش‌های اندیشمندان عرصه تربیت است. موج نگرانی والدین از شکل‌گیری منفی شخصیت فرزندانشان به دلیل نبود آگاهی‌های لازم در حوزه مسائل جنسی و وادادگی فرزندان در برابر اطلاعات افسارگسیخته فضای مجازی، خود دلیل ضرورت بحث از تربیت جنسی است؛ چراکه فرزندان بدون آگاهی‌های صحیح از نقش جنسیتی خود و چرایی و چگونگی مواجهه با گزینه جنسی و تمایلات آن به آسیب‌ها و چالش‌های جدی در حیطه‌های شناختی، عاطفی و رفتاری دچار خواهند شد.

از نظر اسلام به همان اندازه که آفرینش انسان در بین موجودات اصالت و اهمیت دارد، تربیت آدمی نیز - که سبب اتصال به مقصود و هدف نهایی آفرینش است - اهمیت دارد. انسان تا در میدان تعلیم و تربیت گام نهد، توانایی‌هایش از مرحله نهان و نهفته به مرحله فعلیت و شکوفایی نمی‌رسد؛ پس از سیر تکاملی محروم می‌ماند.

در تعلیم و تربیت اسلامی به صورت دقیق و حساب‌شده برای تعلیم و تربیت آحاد جامعه در همه برهه‌های زندگی برنامه‌ریزی شده است، به گونه‌ای که همه استعدادها، جسمی، روحی، عاطفی و عقلی انسان‌ها به صورت همسان، هماهنگ و مناسب پرورش داده شود. یکی از این استعدادها قوه جنسی است که در تولید نسل و اشتیاق به ازدواج کارآ است.

مراد از تربیت جنسی در این نوشتار، بر آگاهی‌بخشی درباره نقش جنسیتی فرد و ابعاد مختلف جسمی و روانی آن با بهره‌گیری از روش‌های دقیق و محتاطانه به منظور رفتارسازی جنسی صحیح در فرد، نسبت به خود و دیگران برای نیل به کمال و سعادت مطلوب الهی است.

هرچند درباره تربیت جنسی، مطالب فقهی پراکنده و ذیل سایر ابواب فقهی یافت می‌شود؛ اما الگویی که مدل عملیاتی برای والدین و مربیان در تربیت جنسی اسلامی باشد ارائه نشده است. نوشتار حاضر بر آن است که با روش تحلیل مضمون به الگوی فقهی مناسبی از تربیت جنسی

کودک برسد و برای راهنمایی، در اختیار مربیان قرار دهد. الگوی مذکور در پی پاسخ‌گویی به مسائلی از این دست است: رشد و پرورش صحیح جنسی در کودک و نوجوان چگونه ممکن است؟ با چه روشی، کودک را به هویت جنسی‌اش رهنمون کنیم که نه سبب تبعیض جنسیتی شود و نه سبب انحراف جنسی؟ والدین چگونه می‌توانند از بروز ناهنجاری‌های جنسی جلوگیری کنند؟ نیز در این الگو به سبک زندگی اسلامی در تربیت جنسی کودک از حیا، عفاف و مراقبت‌های ضروری جنسی پرداخته می‌شود و توضیح داده خواهد شد که ارضای نیاز جنسی هدف نیست؛ بلکه مسیری برای تحقق انسانیت اصیل است که در نهایت به رستگاری حقیقی می‌رساند.

مبانی نظری

مبانی نظری قریب تربیت جنسی با به‌کارگیری روش تحلیل مضمون کشف می‌شود، بدین بیان که ابتدا گزاره‌های دینی مرتبط با فقه تربیتی خاص تربیت جنسی شناسایی می‌شود، سپس مضامین پایه با توجه به تکرار کلیدواژه‌ها، برداشت مخاطب و تأکید گزاره دینی بر واژه‌های خاص کشف می‌شود. با بررسی مضامین پایه و سنجش آن‌ها با یکدیگر و بررسی رابطه آن‌ها، به تعابیر کلی و مضامین سازمان‌یافته دست می‌یابیم. تأمل در مفاهیم سازمان‌یافته راهی برای بازیابی مبانی مرتبط و درگیر با بحث از تربیت جنسی است. بدین ترتیب، مبانی تربیت جنسی به شکل جدول مضامین (جدول ۱) مشاهده می‌شود که ۱۵ مضموم پایه، چهار مضمون سازمان‌دهنده و هفت مضمون فراگیر دارد.

برخی گزاره‌های ردیف اول از این قرار است: آمیزش جنسی با همسران در شب‌روزی که روزه می‌گیرید حلال است (بقره، ۱۸۷)؛ زنان شما کشتزار شما هستند؛ از هر طرف خواستید به کشتزار خود درآید (بقره، ۲۲۳)؛ و از نشانه‌های او این است که همسرانی از جنس خودتان برای شما آفرید تا در کنار آنان آرامش یابید (روم، ۲۱)؛ لذیذترین چیزها، نزدیکی با زنان است (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۵: ۳۲۱)؛ وقتی یکی از شما زن زیبایی را دید، به کنار همسرش برود، زیرا آنچه آن زن دارد، همسرش هم از آن برخوردار است و اگر همسری ندارد، سرش را به طرف آسمان بلند کند و دعا نماید و به نگاهش ادامه ندهد بلکه مراقب خود باشد و برای موفقیت در خودداری از نگاه به نامحرم از فضل پروردگار کمک بطلبد (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۵: ۴۹۴)؛ فرشتگان لعنت فرستند بر زنی که شوهرش از وی درخواستی دارد و وی به قدری اجابت درخواست وی را به تأخیر اندازد

که شوهرش چرت زند و خوابش برد (کلینی، ۱۴۰۷ ق، ج ۵: ۵۰۹-۵۰۸) و در نهایت هر چه ایمان بنده بیشتر شود، زن دوستی او فزون تر می شود (حر عاملی، ۱۳۶۷، ج ۲۰: ۲۴؛ نیز ر.ک. همان، ج ۲۰: ۱۰۶ و ۱۵۸).

برخی گزاره‌های ردیف دوم از این قرار است: از خودتان برای شما جفت‌هایی قرارداد و از دام‌ها [نیز] نر و ماده [قرارداد]؛ بدین وسیله، شما را بسیار می گرداند (شوری، ۱۱)؛ و از نشانه‌های او اینکه از [نوع] خودتان همسرانی برای شما آفرید تا بدان‌ها آرام گیرید (روم، ۲۱)؛ مگر از همسران یا کنیزان خود که در مباشرت با این زنان ملامتی ندارند (مؤمنون، ۶)؛ و کسی که از شما توانایی مالی برای ازدواج زنان آزاد و عفیف و مؤمن ندارد - نمی تواند از عهده پرداخت مهریه و نفقه برآید - می تواند با کنیزان به ظاهر مؤمنه‌ای که سایر مؤمنان دارند ازدواج کند ... (نساء، ۲۵)؛ پس، زنان صالح و شایسته باید فرمان بر شوهران در کام‌گیری و تمتعات جنسی و حافظ ناموس و منافع و آبروی آنان در غیاب‌شان باشند (نساء، ۳۴)؛ هیچ‌یک از یاران رسول خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) ازدواج نمی کرد مگر این که آن حضرت درباره‌اش می فرمود: دینش کامل شد (ابن‌حیون، ۱۳۴۴، ج ۲: ۱۹۰) و هیچ مرد مسلمانی پس از اسلام، از چیزی همانند زن شایسته استفاده نبرده است که هرگاه به او می‌نگرد، باعث شادی و سرورش می‌شود (کلینی، ۱۴۰۷ ق، ج ۵: ۳۲۷).

برخی گزاره‌های ردیف سوم از این قرار است: به مردان مؤمن بگو دیدگان خویش را از نگاه به زنان اجنبی بازگیرند و فرج‌های خویش را نگه‌دارند (نور، ۳۰)؛ و [مؤمنان] همان‌هایی هستند که عورت خود را از حرام و نامحرم حفظ می‌کنند، مگر از همسران یا کنیزان خود که در مباشرت با این زنان ملامتی ندارند (مؤمنون، ۶-۵)؛ پیروان شهوات می‌خواهند شما از راه حقیقت منحرف شوید و دچار لغزشی بزرگ شوید (نساء، ۲۷) و برترین عبادت پاک داشتن شکم و عورت است (کلینی، ۱۴۰۷ ق، ج ۲: ۷۹؛ حر عاملی، ۱۳۶۷، ج ۱۵: ۲۴۹).

برخی گزاره‌های ردیف چهارم از این قرار است: به مردان مؤمن بگو: چشمان خود را فروبندند و [نیز] شرم‌گاه خود را حفظ کنند (نور، ۳۰)؛ و به زنان باایمان بگو چشمان خود را فروبندند و شرمگاه خود را حفظ کنند و زینت خود را مگر مقداری که پیداست آشکار نکنند (نور: ۳۱)؛ و [مؤمنان] آنان که نگه‌دارنده دامنشان [از شهوت‌های حرام‌اند]، مگر در [کام‌جویی از] همسران یا کنیزانشان که آنان [در این زمینه] مورد سرزنش نیستند (مؤمنون، ۶-۵)؛ و زنانی که از سرکشی و نافرمانی آنان بیم دارید [در مرحله اول]، پندشان دهید و [در مرحله بعد]، در خوابگاه‌ها از آنان

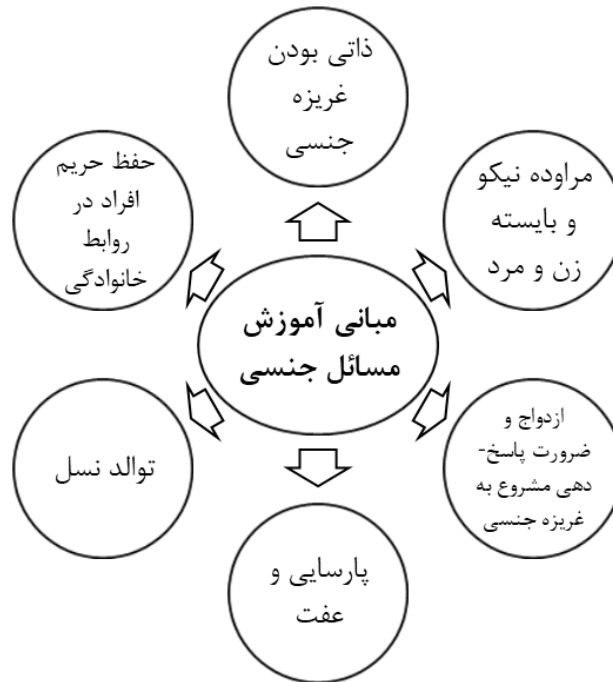
دوری کنید، و [اگر اثر نبخشید] آنان را تنبیه کنید؛ پس، اگر از شما اطاعت کردند، برای آزار دادن آنان هیچ راهی مجوید (نساء، ۳۴)؛ هر کس بخواهد بر دختر و خواهرش که ازدواج کرده‌اند وارد شود باید اجازه بگیرد (العروسی الحویزی، ۱۳۷۳، ج ۳: ۵۸۶).

جدول ۱. برآورد مبانی نظری بحث با روند تحلیل مضمون گزاره‌های فقهی

جدول مضامین				
ردیف	آیات و روایات	مضامین پایه	مضامین سازمان دهنده	مضامین فراگیر
۱	بقره: ۱۸۷ و ۲۲۳؛ روم: ۲۱؛ کلینی، ۱۴۰۷، ق، ج ۵: ۳۲۱، ۴۹۴ و ۵۰۸؛ حر عاملی، ۱۳۶۷، ج ۲۰: ۲۴، ۱۰۶ و ۱۵۸؛	باید به نیازهای طبیعی توجه کرد. آموزش جنسی باید هدف‌دار باشد. تقوا فلسفه احکام الهی است.	توجه هدفمند اسلام به نیازهای جنسی	ذاتی بودن گزینه جنسی
				توجه به گزینه جنسی به‌عنوان یک نیاز
۲	شوری: ۴۱؛ روم: ۲۱؛ مؤمنون: ۶؛ نساء: ۳۴ و ۲۵؛ مریم: ۲۰؛ ابن‌حیون، ۱۳۴۴، ج ۲: ۱۹۰؛ ابن‌بابویه، ۱۳۶۲: ۴۰۷؛ همان، ۱۳۵۶: ۱۳؛ کلینی، ۱۴۰۷، ق، ج ۵: ۴۹۴ و ۵۰۸؛ حر عاملی، ۱۳۶۷، ج ۲۰: ۲۴ و ۱۰۶؛ نوری، ۱۳۶۶، ج ۱۴: ۱۶۲	هدف از زوجیت بقای نسل است. همسر مایه آرامش جسم و روان است. هدف از ازدواج رسیدن به آرامش جسمی و روانی است. رابطه زن و مرد باید بر اساس مودت و رحمت باشد. حفظ حریم خصوصی مورد تأکید اسلام است.	هماهنگی نظام حقوقی اسلام با نظام آفرینش و طبیعت	ازدواج و ضرورت پاسخ‌دهی مشروع به گزینه جنسی
				مراوده شایسته زن و مرد
				توالد نسل

جدول مضامین

ردیف	آیات و روایات	مضامین پایه	مضامین سازمان دهنده	مضامین فراگیر
۳	نور: ۳۰؛ مؤمنون: ۵ و ۶؛ مریم: ۵۹؛ نساء: ۲۷؛ کلینی، ۱۴۰۷ ق، ج ۲: ۷۹؛ حر عاملی، ۱۳۶۷، ج ۱۵: ۲۴۹	جاذبه‌های غریزی را باید کنترل کرد. مقدمات پاک‌دامنی را باید فراهم آورد. بی‌عفتی مانع رشد معنوی انسان است.	حفظ عفت لازمه ایمان	عفت و پارسایی
۴	نور: ۳۰، ۳۱، ۵۸ و ۵۹؛ مؤمنون: ۵ و ۶؛ نساء: ۳۴؛ کلینی، ۱۴۰۷ ق، ج ۵: ۵۲۸؛ العروسی الحویزی، ۱۳۷۳، ج ۳: ۵۸۶	پاک‌دامنی زن و مرد مقدمه حفظ حریم خانواده است. اسلام پاسخ‌گوی تمام نیازهای فطری و غریزی است. ارتباط پوشش زنان با تمایلات مردان و جوب حجاب و پوشش، برای حفظ کانون خانواده و امنیت فردی و اجتماعی انسان است.	تنظیم حقوق متقابل زن و مرد در اسلام	حفظ حریم افراد در روابط خانوادگی

شکل ۱. الگوی برآمده از مبانی تربیت جنسی

بنا بر مبانی فوق می‌توان اهداف تربیت جنسی را در سه بُعد شناختی، گرایشی و رفتاری پی گرفت. در پرتو شناخت است که می‌توان درک صحیحی از شایستگی‌ها و ارزش‌ها داشت و به بایسته‌ها اندیشد و برای رسیدن به آن ارزش‌ها کوشید. یکی از اهداف شناختی بنا بر مبنای ضرورت پاسخ‌دهی مشروع به غریزه جنسی آگاهی نسبت به جایگاه ازدواج است. این آگاهی باور به ارزشمندی ازدواج را به دنبال دارد و آن باور در رفتار اثر می‌گذارد و سبب اقدام به این عمل مشروع در بهترین زمان ممکن است. هدف دیگر در تربیت جنسی بنا بر مبنای پارسایی و عفت شکل می‌گیرد و به همین صورت ادامه می‌یابد تا به جدول اهداف تربیت جنسی دست یابیم:

جدول ۲. اهداف تربیت جنسی برآمده از مبانی نظری بحث

شناختی

آگاهی نسبت به جایگاه ازدواج	درک نقش حیا و پارسایی در روابط اجتماعی	شناخت چگونگی تعامل صحیح با جنس متفاوت	فهم هویت و نقش جنسیتی
-----------------------------	--	---------------------------------------	-----------------------

گرایشی

باور به ارزشمندی ازدواج	علاقه مندی نسبت به عفت و خویشتنداری	میل به سوی جنس متفاوت و ارج نهادن نسبت به او	پذیرش مطلوبیت غریزه جنسی و عدم تخطئه آن
-------------------------	-------------------------------------	--	---

رفتاری

اقدام به ازدواج مشروع در بهترین زمان	عفت پیشگی و پارسایی در روابط اجتماعی	رعایت حریم روابط در تعامل با جنس مخالف	جهت دهی رفتار در راستای نقش جنسیتی و پاسخ شایسته و مشروع دادن به غریزه جنسی
--------------------------------------	--------------------------------------	--	---

پیشینه تحقیق

در حوزه تعلیم و تربیت و به طور اخص در عرصه تربیت جنسی، کتبی تألیف شده است که برخی به صورت کلی به امر تربیت در اسلام اشاره داشته (محمدی ری شهری، ۱۳۷۹: ۷؛ اعرافی، ۱۳۹۳: ۳۴۶-۳۴۲؛ حاجی ده آبادی، ۱۳۷۷: ۹ و امینی، ۱۳۸۰: ۳۵؛ گروهی به احکام تکلیفی پرداخته‌اند (انصاری، ۱۳۹۱: ۲۸) و برخی نیز به مبانی، اصول و روش‌های بر خواسته از آیات و روایات با رویکرد حدیثی پرداخته‌اند (فقیهی، ۱۳۸۷: ۲۵). در میان مقالات نیز فر مهبینی فراهانی در مقاله خود تحت عنوان «محتوای مناسب برای تربیت جنسی در کتب درسی دوره متوسطه» آورده است «با اینکه در کتب اسلامی به این موضوع و احکام مربوطه به آن پرداخته شده است؛ لکن اینکه تا چه میزان این احکام را عملیاتی کرده و چطور آن‌ها را در قالب محتوای مناسب و درخور فهم کودکان و نوجوانان در اختیار آن‌ها قرار دهیم، کم‌تر تلاش شده است» (فر مهبینی فراهانی،

۱۳۸۳: ۱۴-۱).

در مقاله «آموزش جنسی به کودک و نوجوان از دیدگاه اسلامی و مطالعات روان‌شناختی» آمده است که «آموزش جنسی یکی از موضوعات مهم در حوزه تربیت است و در چگونگی شکل‌گیری شخصیت انسان، نقش مهمی داشته، بر افکار، عواطف و رفتارهای انسان تأثیرگذار است. با وجود اهمیت این موضوع، به‌ویژه در کشور ما، برنامه‌های آموزشی مدون و مناسبی در این زمینه وجود ندارد (شکوهی یکتا و همکاران، ۱۳۸۷: ۸۰-۵۱)

در مقاله «بررسی و تبیین مبانی، اصول روش‌های تربیت جنسی با تأکید بر دیدگاه اسلام» می‌نویسند: «در پژوهش حاضر با روش تحلیل اسنادی، مبانی، اصول و روش‌های تربیت جنسی با تأکید بر دیدگاه اسلام مورد بررسی قرار گرفته است. جامعه آماری، کلیه متون اسلامی در زمینه فوق‌الذکر بوده است و در این زمینه نمونه‌گیری انجام نشده است (محمدی و همکاران، ۱۳۸۶: ۱۱۰-۹۷)

و مقالات دیگری که با عناوینی دیگر به این موضوع پرداخته‌اند؛ لکن در حوزه فقه وارد نشده و بیشتر در عرصه تربیتی با این مسئله مواجه شده‌اند که بیان آن‌ها خارج از مجال این تحقیق است.

روش‌شناسی تحقیق

پژوهش حاضر از نوع توسعه‌ای است؛ چرا که فعالیتی منظم با روش تحلیل داده‌های فقهی در مسئله تربیت جنسی کودک به‌منظور بهبود وضعیت موجود با شکل‌دهی الگوی مناسب است. روش تحقیق - اعم از گردآوری، طبقه‌بندی و تحلیل اطلاعات - در آن توصیفی - تحلیلی است که به توصیف آنچه از اطلاعات در دست است می‌پردازد و با بررسی شرایط یا روابط موجود بین متغیرها به تحلیل می‌نشیند. در پژوهش پیش‌رو از روش تحلیل مضمون استفاده شده است. تحلیل مضمون، یکی از تکنیک‌های رایج کیفی است که پژوهشگران رشته‌های گوناگون از آن بهره می‌برند. در این میان، پژوهشگران علوم اجتماعی و انسانی غالباً از تحلیل مضمون به‌منظور شناخت الگوهای کیفی و کلامی و تهیه کدهای مرتبط با آن‌ها استفاده می‌کنند (عابدی جعفری، ۱۳۹۰: ۱۵۴).

شیوه گردآوری اطلاعات برای این پژوهش بیشتر اسنادی و کتابخانه‌ای است و در تحلیل

مضمون به کلیدواژه‌های برگرفته از آیات و روایات فقهی - از آن رو که بزرگان بدان استناد کرده‌اند و ضعف یا قوت سندی آن بررسی شده است - پیرامون مسئله تربیت جنسی استناد شده است. افزون بر این، از روش مصاحبه نیز در جمع‌آوری اطلاعات و کسب کلیدواژه‌ها و بهره‌گیری از تذکرات فقهی بهره برده شده است.

جامعه آماری پژوهش شامل کلیه متون اسلامی (منابعی مثل قرآن کریم، نهج البلاغه، اصول کافی، وسائل الشیعه، غررالحکم، من لایحضر الفقیه و ... هم‌چنین منابع دست‌دومی که در قسمت منابع مقاله اشاره شده است) در خصوص موضوع پژوهش بوده است که در آن به واسطه لزوم جامعیت نمونه، نمونه‌گیری انجام نشده و کل جامعه آماری موردبررسی و تحلیل قرار گرفته است.

الگوی منسجم در هر مسئله‌ای الگویی است که در سه حیطه شناختی، گرایشی و مهارتی (رفتاری) بر پایه مبانی و اصول آن مسئله شکل گیرد؛ اما از آنجا که تحلیل مضمون در این نوشتار بر گزاره‌هایی صورت می‌گیرد که از آیات و روایات فقهی درباره تربیت جنسی برداشت می‌شود و در علم فقه به بعد رفتاری مکلف توجه شده است، حیطه رفتاری محور بحث این نوشتار است.

پرسش اصلی موردتوجه در این رساله عبارت است از:

برنامه و الگوی فقه برای تربیت جنسی کودکان و نوجوانان چیست؟

پرسش مترتب بر سؤال یادشده نیز عبارت است از:

حکم تکلیفی مترتب بر آموزش مسائل جنسی به کودکان و نوجوانان در خصوص والدین و مربیان چیست؟

یافته‌ها

تحلیل مضمون مسائل تربیت جنسی

گزاره‌های برآمده از آیات و روایات در تربیت جنسی کودکان بر «خویشتن‌داری» والدین در مقابل کودک در مسائل جنسی دلالت دارد (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۵: ۵۰۰) که لازمه غیر بین آن، عدم جواز آموزش مستقیم مسائل جنسی به کودکان است.

در تربیت جنسی دودسته روش به کار می‌آید؛ مستقیم و غیرمستقیم. مراد از روش مستقیم در

این نوشتار رویه برآمده از پیام‌های کشف‌شده با محوریت مسائل جنسی است؛ مثل کلیدواژه‌های بوسه، آمیزش، عورت و جنسیت، و مراد از روش غیرمستقیم که ارتباطی با مسائل جنسی ندارد؛ اما در پیوند با تربیت و سلامت جنسی است؛ مثل کلیدواژه‌های حیا، عفاف، معنویت، فطرت و عاطفه. با تحلیل مضمون گزاره‌هایی که در ارتباط مستقیم با آموزش مسائل جنسی است - و به دلیل طولانی شدن مقاله به آدرس‌دهی آن گزاره‌ها بسنده می‌شود - به ۲۴ مضمون پایه، ۱۰ مضمون سازمان‌دهنده و دو مضمون فراگیر می‌رسیم. این دو مضمون فراگیر عبارت است از: آموزش و پرورش جنسیت و نقش و هویت جنسی و جلوگیری از فراهم آوردن مقدمات تهییج و تحریک جنسی.

مراد از هویت جنسی در این نوشتار، پذیرش ویژگی‌های زیستی، شناختی، عاطفی و اجتماعی هر یک از دختر و پسر است که به صورت متفاوت، در دو جنس، پدیدار می‌گردد (فقهی، ۱۳۸۷: ۱۰۵) عوامل و زمینه‌های مؤثر در ظهور نقش و هویت جنسی از این قرار است:

- عدم برتری جنسیتی: گرچه روایاتی که در رابطه با این مؤلفه وارد شده‌اند مجهول یا مرسل‌اند، صراحت آیات در نهی از تبعیض جنسیتی و جبران ضعف سندی روایات به دلیل شهرت [در فرض پذیرش این مبنا] ما را به اهمیت این بحث در مذاق شارع رهنمون می‌شود. البته، آیات و روایات، امر مولوی در جنبه‌های وجوب یا استحباب ندارند بلکه ارشادی به حکم عقل در عدم تبعیض‌اند.

- آموزش نقش جنسیتی به کودک: آیه یا روایتی خاص در این باب یافت نشد؛ اما روایات باب غسل مس میت ما را در استخراج نظر فقهی در این خصوص یاری می‌رسانند (فاضل هندی، ۱۴۱۶ ق، ج ۲: ۲۲۲؛ حر عاملی، ۱۴۱۹ ق، ج ۳: ۴۶۰؛ متقی، ۱۳۷۷، ج ۱۶: ۳۰۹). این روایات، همراه ادعای شهرت در این باب (مازندرانی، ۱۴۲۹ ق، ج ۲: ۱۷۹) و به کاربرده شدن قید «عدم وجود مماثل» از سوی برخی از فقها (طوسی، ۱۴۰۰ ق: ۴۱)، می‌توانند از طریق مفهوم اولویت و همچنین دلالت التزامی غیربین، الگودهی و شناساندن هویت جنسی را شامل شوند، بدین بیان که لمس و نظر به طفل میت از سوی غیر هم‌جنس سبب اثرپذیری و انحراف جنسی و حرمت برای غسل است، حال آنکه لمس و نظر طفل زنده از سوی غیر هم‌جنس اثری دوسویه دارد. پس، به طریق اولی، باید هر دو طرف (بزرگ‌سال و کودک) به نقش جنسیتی خود و دیگران آگاه باشند تا از انحرافات آتی پیشگیری به عمل آید. البته، وجوب رعایت مواردی که به شناخت نقش

جنسیتی کودک کشیده می‌شود در کودک نابالغ ممیز و غیرممیز متفاوت است، بدین بیان که عدم جواز لمس و نظر به عورت در کودک ممیز اقوی است (موسوی خمینی، بی‌تا، ج ۲: ۲۳۲)

- **عدم آمیزش جنسی در مقابل دیدگان کودک:** روایات متعددی در این باب آمده است که بر سیره قطعی معصومان (علیهم‌السلام) بر پنهان‌کاری آمیزش جنسی از کودک دلالت دارند (کلینی، ۱۴۰۷، ق، ج ۵: ۵۰۰-۴۹۹؛ حر عاملی، ۱۴۰۹، ق، ج ۲۰: ۱۳۳-۱۳۲) سبب این سیره احتمال بالای ایجاد انحراف جنسی در کودک - آن‌هم به‌ویژه در کودک ممیز - است.

- **آموزش انواع نگاه و حکم مترتب بر آن‌ها:** بر اساس روایات (حر عاملی، ۱۴۰۹، ق، ج ۱۴: ۱۳۸-۱۴۰؛ نوری، ۱۴۰۸، ق، ج ۱۴: ۲۶۸) یکی از مهلک‌ترین روش‌های کاربردی شیطان در به هلاکت انداختن انسان است؛ از این‌رو، آموزش نگاه‌ها و احکام آن‌ها برای خودداری از نظربازی می‌تواند در پیشگیری از بسیاری انحرافات جنسی نقش بسزایی را ایفا نماید. شاید بتوان با تکیه بر عدم حرمت نگاه کودک نابالغ به بزرگ‌سالان و بالغان و عدم وجوب تستر از ایشان (مغربی، ۱۳۸۵، ق، ج ۱: ۱۹۴؛ طوسی، ۱۴۰۷، ق، ج ۲: ۴۱؛ همو، ۱۳۸۷، ق، ج ۸: ۲۱)، آن را مختص کودک نابالغ غیرممیز دانست، چنان‌که صحیح‌ه بزنطی بر آن لالت دارد (ابن‌بابویه، ۱۴۱۳، ق، ج ۳: ۴۳۶)؛ اما کودک نابالغ ممیز که بر اثر نگاه تهییج می‌شود، ظاهراً باید مانند افراد نابالغ از نگاه به غیر محارم پرهیز نماید و بر ولی او نیز واجب است که وی را از این کار منع کند (قمی، ۱۴۱۲، ق، ج ۲۱: ۱۲۵)، هم‌چنین دیگران نیز باید از نگاه به عورت او خودداری نمایند (شیرازی، ۱۴۲۹، ق، ج ۲: ۱۳۸).

- **آموزش اجازه گرفتن کودک در هنگام وارد شدن به خلوتگاه والدین:** اهمیت این حکم در نزد مردم مغفول واقع شده و به‌منزله شریعت منسوخه است؛ چنان‌که صاحب جواهر به این مسئله اذعان می‌کند که فقها به حکم وجوب استیذان کمتر توجه داشته‌اند و به همین سبب، در میان مردم نیز مشهور نگردیده است (نجفی، ۱۴۰۴، ق، ج ۲۶: ۲۲) توجه شود که وجوب در این مسئله، وجوب فقهی نیست؛ چراکه کودک در این سنین بالغ نشده تا حکم فقهی وجوب بر او بار شود (ر.ک. نجفی، ۱۴۰۴، ق، ج ۲۶: ۴۲). پس در توجیه حکم وجوب دو دیدگاه وجود دارد: در نگاه برخی، این حکم وجوب حکمی تأدیبی است (مازندرانی، ۱۴۲۹، ق: ۲۵۳)، بدین بیان که ایشان امر و نهی تأدیبی و تعزیری را در کودکان جایز می‌دانند (مازندرانی، ۱۴۲۹، ق: ۲۶۵) و در مقابل، برخی از فقها امر و نهی بر کودک نابالغ حتی ممیز را به‌هیچ وجه واجب نمی‌دانند و به دلایلی

همچون حدیث «رُفِعَ الْقَلَمُ» استناد می‌کنند (موسوی خمینی، بی تا، ج ۱: ۴۵۲) بنابراین نگاه، شاید بتوان به ملازمه عرفی، وجوب تربیت و آموزش را متوجه والدین کرد، به این بیان که خطاب آیه معطوف به ایشان است و آن‌ها را به آموزش فرزند به منظور اذن در این اوقات مکلف می‌سازد، چنان که برخی از فقها قائل اند که در آیه شریفه، اطفال مخاطب نبوده و اولیا اراده شده‌اند (زنجان، ۱۴۱۹ ق، ج ۳: ۷۹۰)؛ اما آنگاه که فقهی کودکان را مخاطب آیه بداند (طبرسی، ۱۳۷۲، ج ۴: ۱۵۴)، به دلالت التزامی و عرفی، مسئولیت متوجه والدین است که می‌بایست مانع ورود بدون اذن فرزندان به خلوتگاه خویش شوند.

- برهنه نشدن در مقابل کودک و برهنه نکردن وی در برابر دیگران: حرمت مستنبط از روایات در این خصوص درباره کودک نابالغ ممیز روشن و بی نیاز از تبیین است؛ اما در خصوص کودک غیر ممیز حکم به جواز در صورت عدم غلیان شهوت اقوی است (موسوی خمینی، بی تا، ج ۲: ۲۳۲). از طرفی دیگر، به ملازمه عرفی و دلالت التزامی غیر بین بر والدین لازم است مانع از برهنه شدن فرزند در مقابل دیگران شوند و دیگران را نیز از این عمل بازدارند.

- دست اندازی نکردن به عورت کودک: این حکم از روایاتی به دست می‌آید که انجام این عمل را شعبه‌ای از زنا دانسته‌اند؛ با این توضیح که مراد از زنا معنایی عام است که شامل انواع انحرافات جنسی - مانند استمناء، هم جنس بازی و زنا - می‌شود. پس، اگر مادر شرمگاه دخترش را دستمالی کند، روی آور دن آن دختر در نوجوانی یا جوانی به استمناء و روابط نامشروع بسیار محتمل است از این رو، در روایات، شدت قبح این عمل بسان زنا معرفی شده است (حرعاملی، ۱۴۰۹ ق، ج ۲۰: ۲۳۰). فقها با بهره گیری از این تعبیر شدت مکروه بودن این عمل را برداشت کرده‌اند (مجلسی، ۱۴۰۶ ق، ج ۸: ۳۴۴) البته، اگر قائل به حرمت نگاه در این سن شدیم، حرمت لمس قطعی است و این قطعیت از طریق اولویت فهمیده می‌شود (کرکی، ۱۴۱۴ ق، ج ۱۲: ۴۳؛ حلی، ۱۳۸۷ ق، ج ۳: ۹)؛ گرچه شیخ انصاری حرمت لمس را حتی در صورت عدم حرمت نگاه از مواردی می‌داند که هیچ خلاقی در آن نیست (انصاری، ۱۴۱۵ ق، ج ۲۰: ۶۸). البته، کودکان غیر ممیز از این حکم خارج اند و در صورت عدم تلذذ و ریبه، مانعی در لمس ایشان وجود ندارد (موسوی خمینی، بی تا، ج ۲: ۲۳۲) در نتیجه، والدین باید کودک خود را در دوری از افرادی که به ایشان دست اندازی می‌کنند آگاه کنند و خود نیز از انجام این عمل نسبت به فرزندان خودداری نمایند.

- اجتناب از بوسه زدن و بغل کردن کودکان نامحرم: حکم مذکور از ادله مانع انظر - که به

جواز نگاه به دختر نابالغ انصراف دارد - قابل استفاده است؛ چراکه این ادله در حرمت نگاه به زنان و دختران بالغ ظهور دارند؛ اما در این میان، برخی از فقها حکم به احتیاط استحبابی بر ترک نگاه به مواضعی از دختران نابالغ کرده‌اند که به طور معمول پوشانده می‌شوند و دلیلشان بر این مدعا سیره متشرعه است (ر.ک. مازندرانی، ۱۴۲۹ ق: ۲۶۰). درباره دختر نابالغ ممیز فتوا به جواز بوسیدن و بغل کردنش یافت نشد. از طرفی، در جواز بوسیدن دختر بیچه تا شش سالگی سیره قطعیه وجود دارد (حکیم، ۱۴۱۶ ق، ج ۱۴: ۴۱) و اگر هم سیره را ناتمام بدانیم و مفهوم نصوص موجود در این زمینه را نپذیریم، اصل بر براءة از حرمت است؛ اما درباره سن شش سالگی به بالا آمده است که نباید دختر را روی پا نشانند و بوسید (نجفی، ۱۴۰۴ ق، ج ۲۹: ۸۳) و این در مورد کودک (به ویژه دختر) در صورت تهییج از سوی مردان به یقین جایز نیست (موسوی خمینی، بی تا، ج ۲: ۲۳۲) آموزش این مسئله به کودک به منظور مراقبت از جسم خود در مقابل افراد بیگانه لازم و ضروری است؛ چراکه این امر موجب تهییج و تحریک زودرس کودک می‌شود و می‌تواند در آینده سبب ایجاد انحرافات اخلاقی در دو طرف گردد.

- **تفکیک محل خواب کودکان:** اصل جداسازی محل خواب کودکان امری روشن است که در روایات نیز بدان پرداخته شده است؛ اما در احادیث برای جدا خوابیدن کودکان از یکدیگر، سن‌های مختلف شش، هفت و ده سال، بیان شده است. شاید بتوان این سه گروه از احادیث را بدین ترتیب جمع کرد: این سه گروه از احادیث با هم تناقض ندارند؛ زیرا می‌تواند گروه اول بر شش سالگی تمام و گروه دوم بر آغاز هفت سالگی دلالت داشته باشند. البته با توجه به محتوای برخی از احادیث مبنی بر عدم جواز بوسه زدن به دختر شش سال به بالا و پسر هفت ساله و تحریک‌پذیری دختران در سنین کمتر از پسران، احتمال دارد حدیثی که جدا خوابیدن کودکان را در شش سالگی تبیین می‌کند، به دختران اختصاص داشته باشد و گروه دوم و سوم که هفت سالگی و ده سالگی را ملاک قرار داده تنها مربوط به پسران باشد. توجه شود که حکم تفریق مضاجع ظاهرش بر استحباب است. (مازندرانی، ۱۴۲۹ ق: ۲۵۵) پس، آموزش و اجرای آن برای کودک لازم و ضروری نیست؛ اما از این جهت که می‌تواند مانع از انحرافات جنسی در آینده شود، قرار دادن آن جزو برنامه‌های آموزشی از دستورالعمل‌های مطلوب است.

- **ممانعت از بازی‌های جنسی [با دیگران یا با خویشان]:** از روایات مرتبط با عدم جواز (کراهت شدید) خوابیدن کودکان در زیر یک لحاف (ابن بابویه، ۱۴۱۳ ق، ج ۳: ۴۳۶؛ کلینی، ۱۴۰۷ ق، ج

۶: ۴۷؛ حر عاملی، ۱۴۰۹ ق، ج ۲۰: ۲۳۱؛ طبرسی، ۱۴۱۲ ق: ۲۲۳؛ راوندی، بی تا: ۲۷۵) می توان چنین استنباط کرد که بازی های جنسی به طریق اولی ممنوع است و والدین باید از این کار جلوگیری کنند؛ زیرا وقتی خوابیدن زیر یک لحاف که شاید فی نفسه عملی مذموم نباشد تقبیح شود، بازی با آلت جنسی خود یا دیگری - که به یقین فراهم آورنده آسیب های جنسی مانند علاقه به استمناء است - جایز نخواهد بود.

جدول ۳. ۴۴۴۴

جدول مضامین				
ردیف	سند	مضامین پایه	مضامین سازمان دهنده	مضامین فراگیر
۱	کلینی، ۱۳۶۵، ج ۳: ۱۶۰ ابن بابویه، ۱۳۷۴، ج ۱: ۱۵۴ طوسی، ۱۳۶۵ ج ۱: ۳۴۱	شست و شوی کودک توسط جنس متفاوت پس از سه سالگی ممنوع است.	آموزش نقش جنسیتی به کودک	آموزش و پرورش جنسیت، نقش و هویت جنسی
۲	آل عمران: ۱۹۵؛ نساء: ۳۲ و ۱۲۴؛ نحل: ۹۷؛ کلینی، ۱۳۶۵، ج ۶: ۶؛ ابن بابویه، ۱۳۷۴، ج ۳: ۴۸۲ طبرسی، ۱۳۷۳: ۲۱۹	در جهان بینی الهی هیچ عملی بدون پاداش نیست. در بینش الهی مرد و زن در رسیدن به مقام والای انسانی برابرند. جنس مرد برتر از زن نیست. تفاوت های طبیعی میان زن و مرد از زیبایی های آفرینش الهی است. زن و مرد نسبت به هر آن چه کسب می کنند مالکیت دارند. عامل ورود به بهشت، عمل صالح است نه جنسیت. ایمان شرط قبولی اعمال است نه جنسیت.	- عدم برتری دادن به جنسیتی خاص - خودداری از هرگونه تبعیض	آموزش و پرورش جنسیت، نقش و هویت جنسی
۳	کلینی، ۱۳۶۵، ج ۵: ۵	احتمال انحراف جنسی به واسطه	عدم آمیزش جنسی	جلوگیری از

جدول مضامین

ردیف	سند	مضامین پایه	مضامین سازمان دهنده	مضامین فراگیر
	۴۹۹ و ۵۰۰؛ حر عاملی، ۱۳۶۷، ج ۲۰: ۱۳۲ و ۱۳۳	انجام آمیزش جنسی در مقابل کودک وجود دارد.	در مقابل دیدگان کودک	فراهم آوردن مقدمات تهییج و تحریک جنسی
۴	نور: ۳۰؛ حر عاملی، ۱۳۶۷، ج ۲: ۵۶، همان، ج ۱۵: ۱۶۵	جاذبه‌های غریزی را باید کنترل کرد. مقدمات پاک‌دامنی را باید فراهم آورد. بی‌عفتی مانع رشد معنوی انسان است. چشم‌چرانی ملازم با بی‌عفتی است. چشم‌چرانی ایمان را کم‌رنگ می‌سازد. حمام کردن با کودک بدون پوشش عورت جایز نیست.	آموزش انواع نگاه و احکام مترتب بر آنها	
۵	نور: ۵۸ و ۵۹؛ کلینی، ۱۳۶۵، ج ۵: ۵۲۸؛ العروسی الحویزی، ۱۳۷۳، ج ۳: ۵۸۶	پاک‌دامنی زن و مرد مقدمه حفظ حریم خانواده است. ارتباط پوشش زنان با تمایلات مردان امری مسلم است. وجوب حجاب و پوشش برای حفظ کانون خانواده و امنیت فردی و اجتماعی انسان است.	آموزش اجازه گرفتن کودک در هنگام وارد شدن به خلوتگاه والدین	جلوگیری از فراهم آوردن مقدمات تهییج و تحریک جنسی
۶	کلینی، ۱۳۶۵، ج ۶: ۵۰۳ ابن‌بابویه، ۱۳۷۴، ج ۱: ۱۱۵ حر عاملی، ۱۳۶۷، ج ۲: ۵۶	کسی که عورتش را بر دیگری نیوشاند، مورد لعن معصوم واقع شده است.	برهنه نشدن در مقابل کودک و برهنه نکردن وی در برابر دیگران	

جدول مضامین				
ردیف	سند	مضامین پایه	مضامین سازمان دهنده	مضامین فراگیر
۷	ابن بابویه، ۱۳۷۴، ج ۳: ۴۳۶ حر عاملی، ۱۳۶۷، ج ۲۰: ۲۳۰	مباشرت جنسی زن با دخترش پس از شش سالگی، شعبه‌ای از زناست. قرار دادن دختر نامحرم زیر شش سال روی پاها ممنوع است.	خودداری از دست زدن به عورت کودک	
۸	کلینی، ۱۳۶۵، ج ۵: ۵۳۳ همان، ج ۲: ۱۸۶ طوسی، ۱۳۶۵، ج ۷: ۴۶۱ حر عاملی، ۱۳۶۷، ج ۲۰: ۲۲۹ و ۲۳۰ و ۲۳۱ ابن بابویه، ۱۳۷۴، ج ۳: ۴۳۷	بوسه بر کودک توسط نامحرم پس از هفت سالگی ممنوع است.	اجتناب از بوسه زدن و بغل کردن کودکان نامحرم	
۹	ابن بابویه، ۱۳۷۴، ج ۳: ۴۳۶ طبرسی، ۱۳۷۳: ۲۲۳ کلینی، ۱۳۶۵، ج ۶: ۴۷ حر عاملی، ۱۳۶۷، ج ۲۰: ۲۳۱؛ راوندی، بی تا: ۲۷۵	خوابیدن کودکان پس از شش سالگی زیر یک لحاف ممنوع است. به دلالت التزامی بین، بازی جنسی کودکان با یکدیگر جایز نیست.	تفکیک محل خواب کودکان ممانعت از بازی‌های جنسی	جلوگیری از فراهم آوردن مقدمات تهییج و تحریک جنسی

جمع‌بندی سخن

پژوهش حاضر به منظور ارائه الگوی فقهی در زمینه آموزش مسائل جنسی به کودکان و

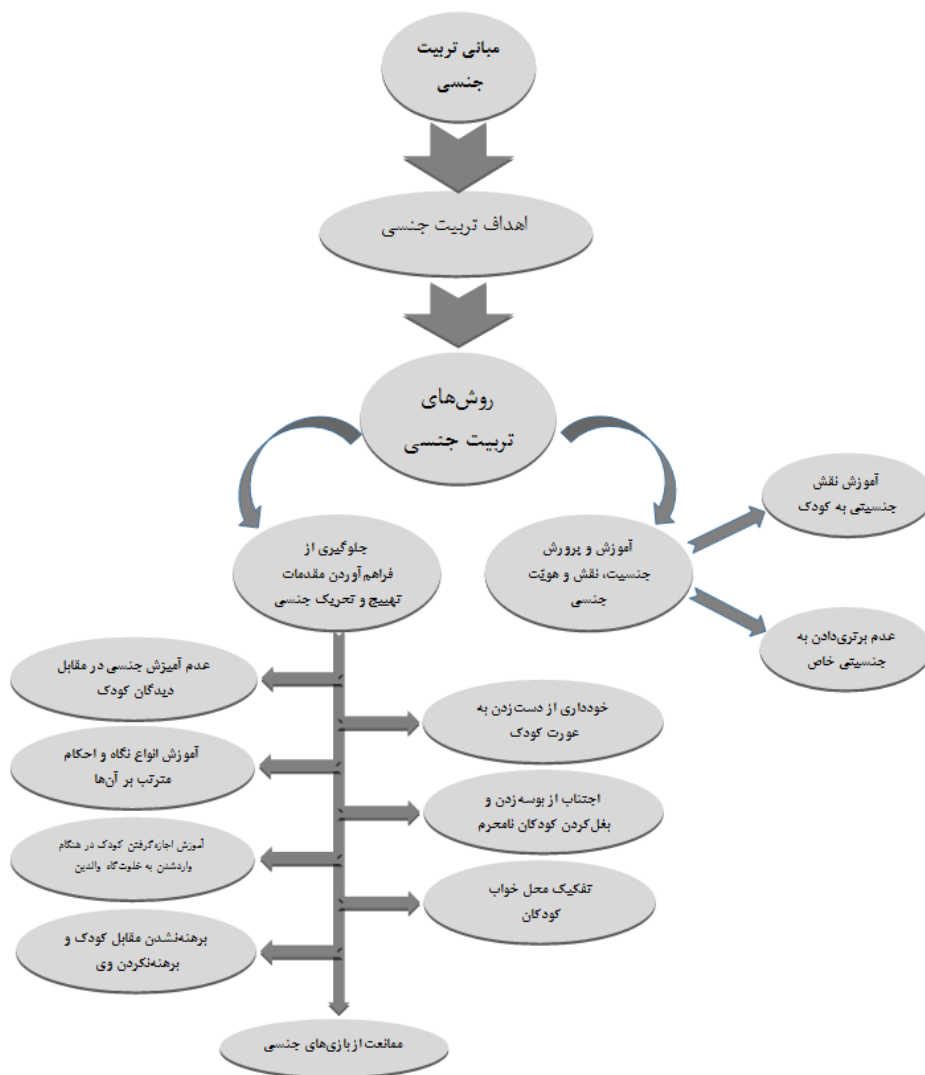
نوجوانان در راستای تربیت جنسی متناسب با مبانی اسلامی انجام گرفت. آنچه در خلال تحقیق پیش رو به دست آمد، در ابتدا تعریف جامعی از آموزش مسائل جنسی به کودکان و نوجوانان بود که عبارت است از هر نوع آگاهی بخشی در زمینه نقش جنسیتی فرد و ابعاد مختلف جسمی و روانی آن، با بهره‌گیری از روش‌های دقیق و محتاطانه به منظور رفتارسازی جنسی صحیح در فرد، نسبت به خود و دیگران برای نیل به کمال و سعادت مطلوب الهی. در ادامه به اهداف این نوع آموزش دست یافتیم که بر اساس مبادی اسلامی و منابع اصیل آن - شامل آگاهی نسبت به جایگاه ازدواج، درک نقش حیا و پارسایی در روابط اجتماعی، فهم هویت و نقش جنسیتی در بُعد شناختی، باور به ارزشمندی ازدواج، علاقه‌مندی نسبت به عفت و خویش‌داری، میل به سوی جنس متفاوت و ارج نهادن نسبت به او، پذیرش مطلوبیت گزینه جنسی و عدم تخطئه آن در بُعد گرایش‌های عاطفی، اقدام به ازدواج مشروع در بهترین زمان، عفت پیشگی و پارسایی در روابط اجتماعی، رعایت حریم روابط در تعامل با جنس مخالف، جهت دهی رفتار در راستای نقش جنسیتی و پاسخ شایسته و مشروعیت دادن به گزینه جنسی در بُعد رفتار است.

با رویکردی کلان‌محور، فقه مورد کنکاش واقع شد و در نهایت با تحلیل گزاره‌های موجود در فقه و منابع آن به محورهای اساسی برای تربیت جنسی کودکان و نوجوانان رسیدیم که در صورت رعایت شیوه‌ها و اصول لازم‌الرعایه هر کدام، می‌توان از وقوع انحراف جنسی در کودک و نوجوان پیشگیری کرد تا هدف نهایی از تربیت که رسیدن به سعادت اخروی و قرب الهی است، محقق شود.

بر اساس تحقیق صورت گرفته، این مقاله در مباحث مستخرج با سایر کتب و مقالات تربیتی تالیف شده در این راستا هم‌سو بوده و با رویکرد فقهی توانسته نتایج آن‌ها را تکمیل نماید، در برخی از موارد نوآوری داشته و توانسته در تکمیل تحقیقات پیشین قدمی مثبت بردارد.

شیوه‌های تربیت جنسی با رویکرد فقهی بر اساس حکم اولی، خویش‌داری والدین و ترغیب و تشویق کودک به نهادینه کردن این ویژگی استوار است که اگر مسئولان تربیتی به این گزاره‌ها توجه ویژه داشته باشند، در فضای مجازی با این گستره از آزادی‌ها مواجه

نخواهیم بود و در نهایت به حوزه‌های علمیه و دانشگاه‌ها پیشنهاد می‌شود ابواب فقهی در زمینه تربیت با ساختاری نو و بدیع انجام گیرد تا محققان این حوزه بتوانند زمان فعالیت پژوهشی خود را صرف مسائل اساسی‌تر در حوزه تربیت نمایند. هم‌چنین تبویب احادیث متناسب با اقتضائات روز امری حیاتی است که امید است پژوهشگران حوزوی به این امر خطیر همت گمارند. در خصوص آموزش مسائل جنسی تحقیق دیگری در ادامه این رساله لازم است تا روش‌های میدانی خرد متناسب با اهداف، مبانی و اصول آموزش مسائل جنسی ذکر شده در این تحقیق تدوین شود و در راستای پاسخ‌گویی به حل مشکلات و چالش‌های برآمده از انحرافات جنسی نیز به والدین و مربیان کمک نماید.

شکل ۲. الگوی تربیت جنسی کودکان و نوجوانان

منابع

- قرآن کریم
- اسمعیلی، علی (۱۳۸۱)، *جوان، انگیزه و رفتار جنسی*، تهران: لقاءالنور.
- اصفهان‌ی فاضل‌هندی، محمدبن‌حسن (۱۴۱۶ ق)، *کشف اللثام و الإبهام عن قواعد الأحكام*، قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
- اصفهان‌ی، مجلسی اول، محمدتقی (۱۴۰۶ ق)، *روضه المتقین فی شرح من لا یحضره الفقیه*، چاپ دوم، قم: مؤسسه فرهنگی اسلامی کوشانپور.
- اعرافی، علیرضا (۱۳۹۳)، *فقه تربیتی*، قم: اشراق و عرفان.
- انصاری، قدرت‌الله (۱۳۹۱)، *موسوعه أحكام الأطفال و أدلتها*، قم: مرکز فقهی ائمه اطهار (علیهم‌السلام).
- امینی، ابراهیم (۱۳۸۰)، *اسلام و تعلیم و تربیت*، تهران: انجمن اولیا و مربیان.
- حاجی ده‌آبادی، محمدعلی (۱۳۷۷)، *درآمدی بر نظام تربیتی اسلام*، قم: جامعه المصطفی‌العالمیه.
- حکیم طباطبایی، سید محسن (۱۴۱۶ ق)، *مستمسک العروه الوثقی*، قم: مؤسسه دارالتفسیر.
- خراسانی تربتی شهابی، محمودبن‌عبدالسلام (۱۴۱۷ ق)، *ادوار فقه (شهابی)*، چاپ پنجم، تهران: سازمان چاپ و انتشارات.
- خمینی موسوی، سید روح‌الله (بی‌تا)، *تحریر الوسیله*، قم: مؤسسه مطبوعات دارالعلم.
- شیرازی زنجانی، سید موسی (۱۴۱۹ ق)، *کتاب نکاح (زنجانی)*، قم: مؤسسه پژوهشی رأی‌پرداز.
- سبزواری، سید‌عبد‌الاعلی (۱۴۱۳ ق)، *مهذب الأحكام (للسبزواری)*، قم: مؤسسه المنار.
- شرفی، محمدرضا (۱۳۷۵)، *مراحل رشد و تحول*، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- شکوهی یکتا و همکاران. *آموزش جنسی به کودک و نوجوان از دیدگاه اسلامی و مطالعات روان‌شناختی*، تربیت اسلامی، ۱۳۸۷، ش ۷، ص ۸۰-۵۱.
- انصاری شیرازی، قدرت‌الله و پژوهشگران مرکز فقهی ائمه اطهار (علیهم‌السلام) (۱۴۲۹ ق)، *موسوعه أحكام الأطفال و أدلتها*، قم: مرکز فقهی ائمه اطهار (علیهم‌السلام).
- عابادی جعفری، حسن؛ تسلیمی، محمد سعید؛ فقیهی، ابوالحسن؛ شیخ‌زاده، محمد (۱۳۹۰)، *تحلیل مضمون و شبکه مضامین: روشی ساده و کارآمد برای تبیین الگوهای موجود در داده‌های کیفی*، اندیشه مدیریت راهبردی، سال پنجم، شماره دوم، ۱۹۸-۱۵۱.
- فر مهبینی فراهانی، محسن (۱۳۸۳)، *محتوای مناسب برای تربیت جنسی در کتب درسی دوره متوسطه*، دانش‌ور رفتار، ۹، ۱۱، ۱۴-۱.
- فقیهی، علی‌نقی (۱۳۸۷)، *تربیت جنسی: مبانی، اصول و روش‌ها از منظر قرآن و حدیث*، قم: دارالحدیث.
- حسینی روحانی قمی، سید صادق (۱۴۱۲ ق)، *فقه الصادق (علیه‌السلام) (لله روحانی)*، قم: دارالکتاب، مدرسه امام صادق (علیه‌السلام).

- گنجی، حمزه (۱۳۷۲)، روان‌شناسی عمومی، تهران: بعثت.
- سیفی مازندرانی، علی‌اکبر (۱۴۲۹ ق)، دلیل تحریر الوسیله - أحكام الأسره، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار حضرت امام خمینی (قدس سره).
- مازندرانی، محمد هادی بن محمد صالح (۱۴۲۹ ق)، شرح فروع الکافی، محقق / مصحح: محمودی، محمدجواد؛ درایتی، محمدحسین، قم: دارالحدیث للطباعه و النشر.
- محمدی و همکاران، بررسی و تبیین مبانی، اصول روش های تربیت جنسی با تأکید بر دیدگاه اسلام، دانشور رفتار، ۱۳۸۶، ش. ۲۴، ص ۹۷-۱۱۰.
- محمدی ری شهری، محمد (۱۳۷۹)، تربیه الطفل فی الاسلام، قم: دارالحدیث.
- ابن بابویه، محمد بن علی (۱۳۶۲)، الخصال، محقق / مصحح: غفاری، علی‌اکبر، قم: جامعه مدرسین.
- ابن بابویه، محمد بن علی (۱۳۹۸ ق)، التوحید (للمصدق)، محقق / مصحح: حسینی، هاشم، قم: جامعه مدرسین.
- ابن بابویه، محمد بن علی (۱۴۱۳ ق)، من لایحضره الفقیه، محقق / مصحح: غفاری، علی‌اکبر، چاپ دوم، قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
- ابن شعبه حرانی، حسن بن علی (۱۴۰۴ ق)، تحف العقول عن آل الرسول (صلی الله علیه وآله وسلم)، چاپ دوم، قم: جامعه مدرسین.
- ابن حیون، نعمان بن محمد مغربی (۱۳۸۵ ق)، دعائم الإسلام، محقق / مصحح: فیضی، آصف، چاپ دوم، قم: مؤسسه آل‌البیته (علیهم‌السلام).
- ابوحنیفه مغربی تمیمی، نعمان بن محمد (۱۳۸۵ ق)، دعائم الإسلام، قم: مؤسسه آل‌البیته (علیهم‌السلام).
- حرعاملی، محمد بن حسن (۱۴۰۹ ق)، وسائل الشیعه، محقق / مصحح: مؤسسه آل‌البیته (علیهم‌السلام)، قم: مؤسسه آل‌البیته (علیهم‌السلام).
- دزفولی امین انصاری، مرتضی بن محمد (۱۴۱۵ ق)، کتاب النکاح (للشیخ الأنصاری)، قم: کنگره جهانی بزرگداشت شیخ اعظم انصاری.
- راوندی کاشانی، فضل‌الله بن علی (بی‌تا)، انوار (للاوندی)، محقق / مصحح: صادقی اردستانی، احمد، قم: دارالکتب.
- طبرسی، فضل بن حسن (۱۳۷۲)، مجمع‌البیان فی تفسیر القرآن، چاپ سوم، تهران: ناصر خسرو.
- طبرسی، فضل بن حسن (۱۴۱۲ ق / ۱۳۷۰ ش)، مکارم الأخلاق، چاپ چهارم، قم: شریف رضی.
- طوسی، ابوجعفر محمد بن حسن (۱۳۸۷ ق)، المبسوط فی فقه الإمامیه، چاپ سوم، تهران: المکتبه المرتضویه لإحیاء الآثار الجعفریه.
- طوسی، ابوجعفر محمد بن حسن (۱۴۰۰ ق)، النهایه فی مجرد الفقه و الفتاوی، چاپ دوم، بیروت: دارالکتب العربی.
- طوسی، ابوجعفر محمد بن حسن (۱۴۰۷ ق)، الخلاف، قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
- طوسی، ابوجعفر محمد بن حسن (۱۴۰۷ ق)، تهذیب الأحکام (تحقیق خراسان)، محقق / مصحح: خراسان، حسن الموسوی، چاپ چهارم، تهران: دارالکتب الإسلامیه.

- حسینی عاملی، سیدجوادبن محمد (۱۴۱۹ ق)، *مفتاح الكرامه فی شرح قواعد العلامه* (ط - الحدیثه)، قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
- عاملی کرکی محقق ثانی، علی بن حسین (۱۴۱۴ ق)، *جامع المقاصد فی شرح القواعد*، چاپ دوم، قم: مؤسسه آل‌البیته (علیهم‌السلام).
- العروسی الحویزی، عبدعلی بن جمعه (۱۴۱۵ ق)، *تفسیر نور الثقلین*، محقق / مصحح: رسولی محلاتی، هاشم، چاپ چهارم، قم: اسماعیلیان.
- کلینی، محمد بن یعقوب بن اسحاق (۱۴۰۷ ق)، *الکافی* (ط - الإسلامیه)، محقق / مصحح: غفاری علی اکبر؛ آخوندی، محمد، چاپ چهارم، تهران: دارالکتب الإسلامیه.
- نوری، حسین بن محمد تقی (۱۴۰۸ ق)، *مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل*، محقق / مصحح: مؤسسه آل‌البیته (علیهم‌السلام)، قم: مؤسسه آل‌البیته (علیهم‌السلام).
- Rees, B. & S. Zimmerman. (1974), "The effects of formal sex education on the sexual behaviors and attitudes of college students". *Journal of the American College Health Association*, 22. P.370-371.
- Tomas, D. R. (2006). A General inductive approach for qualitative data analysis. *American Journal of Evaluation*. Vol27. No. 2.)
- Esere, O. M. (2008). Effect of sex education program on at-risk sexual behavior of school-going adolescents in Ilorin, Nigeria. *African Health Sciences*, Vol 8 No 2, pp. 120-126.
- Boyatzis, R. E. (1998), *Transforming qualitative information: thematic analysis and code development*, Sage.

تخطيط اسلوب إسلامي للتربية الجنسية للأطفال مع الاتجاه الفقهي

مرتضى الحاجي زاده *

محمد محسنى الدهكلاتي **

على أكبر الجهاني ***

على أكبر الايزدى فرد ****

التعليم مؤثر للغاية فى تنمية الفرد والمجتمع بحيث يمكن الادعاء بأن قيمة أى مدرسة ، مفهومة من أولئك المتعلمين فى تلك المدرسة. إن ضرورة البحث المنهجى فى التربية الجنسية هى الشغل الشاغل لمؤلف النص التالى الذى حقق نموذجًا مناسبًا للتربية الجنسية للأطفال من خلال أسلوب تحليل المحتوى والمنهج الفقهي. يبدأ تحليل المحتوى فى هذا البحث بدراسة المصادر الفقهية والتفسيرية لتحديد معانى الآيات والأحاديث علما و يقينا ، ثم رمز محتوى الآيات والأحاديث. الأداة المستخدمة فى تحليل الموضوع هى شبكة من المضامين ؛ بمعنى ،انه يتم فصل النقاط المحورية للنص - عن طريق استخراج الكلمات المتكررة والكلمات الرئيسية واكتشاف الكلمات التى لها علاقة متداخلة أو سببية - وتشكل الموضوعات الأساسية. تتم بعد ذلك كتابة البيانات ومراجعتها بصبر لاكتشاف الأفكار الأولية لاكتشاف الرموز ذات الصلة وكيفية ارتباطها التى يشكل المضامين المنظمة. فى ما يلى ، من خلال تلخيص شبكة المواضيع المتشابهة والجمع بينها ، نحقق موضوعات شاملة ومحورية. بعد تحليل محتوى الآيات والروايات الفقهية المتعلقة بالتربية الجنسية باستخدام برنامج "maxqda" وفحص ٢٤ موضوعًا أساسيًا و ١٠ مضامين تنظيمية وموضوعين شاملين ، وصلنا إلى الاسلوب الإسلامى للتربية الجنسية.

الكلمات الرئيسية: التربية الجنسية؛ تحليل المحتوى؛ الطفل؛ اسلوب.

* الكاتب المسؤول: دكتوراه الاختصاصى فى الفقه و مبانى الحقوق الإسلامية ، جامعة مازندران ، وباحث فى معهد الإمام صادق (ع)

للعلم الإسلامية ، الظهران ، الإيران

** أستاذ مشارك ، قسم الفقه و مبانى الحقوق الإسلامية ، جامعة مازندران ، البابلسر ، الإيران.

*** أستاذ مساعد ، قسم الفقه و مبانى الحقوق الإسلامية ، جامعة مازندران ، البابلسر ، الإيران.

**** أستاذ بقسم الفقه و مبانى الحقوق الإسلامية ، جامعة مازندران ، البابلسر ، الإيران.

Designing an Islamic Model of Sex Education for Children Following Jurisprudential Approach

Morteza Hajizadeh *

Mohammad Mohseni Dehkalani **

Ali Akbar Jahani ***

Ali Akbar Izadi Fard ****

Education is so effective in the development of the individual and society that it can be claimed that the value of any school is understood from those educated in that school. The necessity of methodical research in sexual education is the main concern of this research authors, who have achieved a suitable model for sexual education of children through the method of content analysis and jurisprudential approach. In this study, content analysis begins with the study of jurisprudential and interpretive sources to determine the meaning of verses and hadiths, then, the content of verses and hadiths is coded. The tool used in theme analysis is a network of themes. In other words, the key points of the text - by extracting the repetitive words, the keywords and discovering the words that have an overlap or causal relationship are separated and form the basic themes. The data is then patiently written and reviewed to discover the basic ideas for discovering related codes and how they relate to the organizing themes. In the following, by summarizing and combining the network of similar themes, we achieve comprehensive and focal themes. After analyzing the content of verses and jurisprudential narrations related to sexual education with Maxqda software and examining 24 basic themes, 10 organizing themes and two comprehensive themes, we have reached the Islamic model of sexual education.

Keywords: *Sexual Education, Content Analysis, Child, Sample.*

* Corresponding author: PH.D in Jurisprudence and Fundamentals of the Islamic Law, Mazandaran University and the Researcher of Imam Sadegh's Institute of the Islamic Sciences, Tehran, Iran.

** Associate Professor, Department of Jurisprudence and Fundamentals of the Islamic Law, Mazandaran University, Babolsar, Iran.

*** Assistant Professor, Department of Jurisprudence and Fundamentals of the Islamic Law, Mazandaran University, Babolsar, Iran.

**** Full Professor, Department of Jurisprudence and Fundamentals of the Islamic Law, Mazandaran University, Babolsar, Iran.